

The Effect of Social Label on the Positive Attitude towards Substance Use; The Mediating Role of Social Exclusion and Perceived Need for Substance Use

Atefe Kiaahmadi * Master of Social Work, Allameh Tabataba'i
University, Tehran, Iran

Abolfazl Hosseini PhD Candidate, of Social Sciences, Ferdowsi
University of Mashhad, Mashhad, Iran

1. Introduction

The last and important issue after addiction is the issue of drug withdrawal. Nevertheless, the findings of many studies conducted (Safari and Musa Zadeh, 2013; Islam Dost, 2017: 59) show that often people who have completely quit drugs, within a period of less than one year after quitting, They turn to drug use again and the prevalence of relapse to addiction within 12 months is about 70% (Shafiei et al., 2014: 27). One of the important factors that can hinder people's withdrawal from addiction is a positive attitude towards addiction and the need to use drugs. Although previous researches have addressed this phenomenon from various angles, there are still some knowledge gaps. On the one hand, women have been neglected as a significant part of the drug-using population in Moore's research, and most of the research has been focused on men and students. On the other hand, the ruling view of the studies in explaining the attitude towards substance use has been a single-line model, and the mechanistic efforts, i.e. the process that leads to the occurrence of the dependent variable, have been neglected, and the social and relational variables have been given less attention. Therefore, this study seeks to answer the basic question that whether variables such as rejection and feeling the need to use drugs have a mediating role in the relationship between social label and positive attitude towards addiction?

* Corresponding Author: atefekiaahmadi1991@gmail.com

How to Cite: Kiaahmadi, A; Hosseini, A. (2024). Explaining the mechanism of a positive attitude towards drug use; Empirical evidence among women in addiction treatment centers in Golestan province, *Journal of Social Work Research*, 10 (38) ,??????.

2. Literature Review

Due to the problematic aspect of addiction, studies about this phenomenon have attracted the attention of researchers. In general, the studies can be classified in three categories: antecedent, consequent and political. Antecedent dimension: In this context, what has been the focus of research is the factors affecting the attitude towards addiction or drug use. For example, in a research conducted by Nobakht (2013), the results showed that drug use by family, the type of family members' dealings with addictive substances, and drug use by friends have an effect on students' attitudes towards addictive substances. Side effect: What has been the focus of this research has been the discussion of the consequences or effects of a positive attitude towards drug use. For example, the results of a single study by Behra and Rahimi (2017) showed that attitude affects addictive behaviors directly and indirectly. Political dimension: What has been the concern of these studies is the question of how to control the positive attitude towards addiction? For example, in the research conducted by Moradi, Ghorbani and Radbakhsh (2017), the results showed that it is necessary to develop programs to empower families so that parents are taught how to communicate properly with their children, and to increase the emotional atmosphere of the family and to support them with friendly communication. Prohibit the dangers of addiction.

3. Methodology

The current study is based on the theoretical foundation in the category of research with a quantitative approach, and this study was descriptive in terms of epidemiology. The statistical population of this study was all women undergoing treatment in addiction treatment centers in Golestan province. In general, there are three 24-hour addiction treatment camps in Golestan province named (Sun of Life, Ihyagan Rahai, Ro Be Farda). Each center has an average capacity of accepting 50 people in a three-week period. In this way, drug dependent women are treated for 3 weeks by visiting these centers and after three weeks they are discharged and new people enter the camp. Therefore, the data collection process took place in three times (3 three-week periods for 60 days). Based on the available sampling method, 187 correct questionnaires were finally used as the basis of the analysis. The tool for data collection was a questionnaire that consisted of several scales: the scale of positive attitude towards drug use, the scale of feeling the need to use drugs, the scale of social rejection and the scale of social label.

4. Conclusion

In general, the results of this study showed that returning to addiction, which is objective, is related to a cognitive and mental element such as a positive attitude towards addiction. In explaining why drug dependent people have a positive attitude towards substance use, we can point to the irreplaceable role of two important social variables such as label and social exclusion. In fact, if social policies seek to reduce the rate of return to addiction, they should first focus on the attitude of drug users. Reducing the positive attitude towards addiction depends a lot on the social subsystem of the society. It means the field that is the place of social interactions of people. In fact, drug users have a great need to experience pure social interactions in the family field and on a larger level, i.e. society. Experiencing pure social interactions requires changing society's view of drug users; This means that drug addicts should not be shown with negative labels in the society, and rather than being rejected, these people should be accepted and find their way into the strong and weak social bonds of the society. In fact, drug addicts need to re-experience a set of strong ties (including family ties and friends) and weak ties (including economic ties in society) in society, and society looks at them as functional members, not functional crooks.

Keywords: Positive Attitude towards Substance Use, Social Label, Social Exclusion, the Perceived Need for Substance Use

تأثیر برچسب اجتماعی بر نگرش مثبت به مصرف مواد؛ میانجیگری نقش طرد اجتماعی و احساس نیاز به مصرف مواد

کارشناسی ارشد مددکاری اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی،
تهران، ایران.

عاطفه کیا احمدی *

دانشجوی دکتری، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه فردوسی
مشهد، مشهد، ایران.

ابوالفضل حسینی

چکیده

هدف اصلی این مطالعه بررسی تأثیر برچسب اجتماعی بر نگرش مثبت به مصرف مواد با میانجیگری متغیرهایی چون طرد اجتماعی و احساس نیاز به مصرف مواد بود. از منظر روش‌شناسی، این مطالعه کمی از نوع پیمایش تبیینی بود. جامعه آماری کلیه زنان تحت درمان در مراکز درمانی ترک اعتیاد استان گلستان در سال ۱۴۰۰ بودند که به روش نمونه‌گیری در دسترس تعداد ۱۸۷ پرسشنامه معتبر جمع‌آوری گردید. آزمون مدل تحقیق با تکیه بر مدل معادلات ساختاری (Amos26) انجام شد. نتایج آزمون فرضیات نشان داد که برچسب اجتماعی به‌طور مستقیم منجر به افزایش طرد اجتماعی می‌شود، سپس طرد اجتماعی بر احساس نیاز به مصرف مواد تأثیر معناداری دارد. در ادامه، احساس نیاز به مصرف مواد تأثیر قوی بر نگرش مثبت به مصرف مواد دارد. درکل متغیرهای مذکور ۰/۶۹ درصد تغییرات نگرش مثبت به مصرف مواد را توضیح می‌دهند؛ بنابراین نگرش مثبت به مصرف مواد تابعی است از احساس نیاز به مصرف مواد که خود تابعی است از طرد اجتماعی و برچسب اجتماعی.

واژه‌های کلیدی: نگرش مثبت به مصرف مواد، برچسب اجتماعی، طرد اجتماعی، احساس نیاز به مصرف مواد

مقدمه و بیان مسئله

شیوع آسیب‌های اجتماعی یکی از عوامل مهم اختلال در نظم اجتماعی است. در بین آسیب‌های اجتماعی، اعتیاد همواره جزو آسیب‌های مهم کشور بوده است (قهفرخی، حقیقتیان و هاشمیان‌فر، ۱۳۹۹: ۷۴). بر اساس داده‌های آماری منتشرشده توسط دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد (۲۰۲۰)، حدود دویست و شصت و نه میلیون نفر (۵/۳٪) در رده سنی ۱۵ تا ۶۴ سال حداقل یک‌بار در سال ۲۰۱۸ مواد مصرف کرده‌اند. اگرچه استفاده از مواد مخدر در گذشته تنها در انحصار مردان بوده است. با این حال، امروزه زنان نیز به‌طور مشابه در معرض پدیده‌های اجتماعی مانند مصرف مواد هستند.

بر پایه گزارش اداره مواد و جرائم سازمان ملل، نسبت زنان در جمعیت مصرف‌کننده مواد، از ۱۰ درصد در کشورهای آسیایی تا ۴۰ درصد در کشورهای اروپایی تخمین زده شده است (رحیمی موقر و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۳). هرچند آمار دقیقی از میزان جمعیت زنان با وابستگی به مواد در ایران وجود ندارد، اما بر اساس برخی پژوهش‌ها ۹/۶ درصد از افراد وابسته به مواد در کشور را زنان تشکیل می‌دهند. وزارت بهداشت نیز در آمار خود از رقم یک زن با وابستگی به مواد به ازای هر هشت مرد گزارش می‌دهد (محمد نژاد و سلیمانی، ۱۳۹۹: ۸۷).

اعتیاد در زنان پیامدهای مختلف کژکارکردی در ابعاد مختلف سلامتی، درمانی، اجتماعی پدید می‌آورد. از جمله پیامدهای سلامتی، افزایش اضطراب، افسردگی، عوارض منفی در دوران حاملگی، ناباروری یا باروری دیر هنگام (غلامی‌آبیز و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۰) و تجربه‌های گوناگون تروما در زندگی است (Greene, Korchmaros & Frank, 2024). در حوزه درمان، به دلیل کلیشه‌های منفی جنسیتی، زنان دارای مصرف مواد و خانواده‌هایشان ترجیح می‌دهند با وجود پیامدهای مخرب اعتیاد زنانه، اعتیاد آنان علنی نشود (De Sousa, 2023).

پنهان ماندن اعتیاد زن، یک مانع عمده برای حضور آن‌ها در محیط‌های تخصصی و درمان آن‌ها به حساب می‌آید (ابراهیمی مقدم، ۱۳۹۵: ۳۲). در صورت درمان هم به دلیل

عدم توانایی مقابله در برابر فشار اجتماعی- فرهنگی، احتمال ابتلا به اعتیاد مجدد، در آن‌ها بسیار زیاد خواهد بود (گروسی و محمدی دولت‌آبادی، ۱۳۹۰: ۶۶). در زمینه‌ای اجتماعی، زنان این احتمال وجود دارد که با مسائل گوناگونی چون تجربه خشونت بیشتر (ابراهیمی مقدم، ۱۳۹۵؛ Mehr et al., 2023; Pallatino, Chang & Krans, 2021) و نیز تجربه انزوای اجتماعی مواجه شوند (Ingram et al., 2020; Taylor et al., 2021; Farris & Fenaughty, 2002).

مسئله پسینی و مهم پس از اعتیاد، بحث ترک اعتیاد است. با این وجود، یافته‌های بسیاری از مطالعات انجام‌شده (صفری و موسیقی، ۱۳۹۳؛ اسلام دوست، ۱۳۹۷: ۵۹) نشان می‌دهد که غالباً افرادی که به صورت کامل مواد مخدر را ترک کرده‌اند، طی یک بازه زمانی کمتر از یک سال پس از ترک، مجدد به مصرف مواد مخدر روی می‌آورند و شیوع عود به اعتیاد در طی ۱۲ ماه، حدود ۷۰ درصد هست (شفیعی و همکاران، ۲۰۱۴: ۲۷). یکی از عوامل مهمی که می‌تواند محل ترک اعتیاد افراد باشد نگرش مثبت به اعتیاد و احساس نیاز به مصرف مواد است. درواقع نگرش ترکیب شناخت‌ها، احساس‌ها و آمادگی برای عمل نسبت به یک چیز معین است. به عبارتی دیگر، تمایل نسبتاً پایدار به شخصی، چیزی یا رویدادی است که در احساس و رفتار نمایان می‌شود (عبدی ورمزان، ۱۳۹۵: ۱۷). بنابراین نگرش مثبت به مواد عامل مهمی در اقدام به رفتارهای مربوط به وابستگی و تداوم سوء مصرف مواد است (مجرد بهره و رحیمی، ۱۳۹۷: ۵۸).

به دلیل اهمیت نگرش افراد به مصرف مواد، مطالعات متعددی از زوایای گوناگون به این پدیده پرداخته‌اند. به‌طور مثال برخی مطالعات تنها به اندازه‌گیری نگرش افراد به مصرف مواد اشاره داشته‌اند (ازجمله حاجلی، زکریایی و حجتی کرمانی، ۱۳۸۹: ۶۶)، برخی به وجه پیامدی آن پرداخته (ازجمله مجرد بهره و رحیمی، ۱۳۹۷: ۹۱) و برخی نیز به تبیین یا عوامل مؤثر بر آن پرداخته‌اند (ازجمله نوبخت، ۱۳۹۴؛ یونسی و برناجی، ۱۳۹۴: ۶۳). اگرچه پژوهش‌های پیشین از زوایای گوناگون به این پدیده پرداخته‌اند اما همچنان برخی شکاف‌های دانشی وجود دارد.

از یک طرف، زنان به عنوان سهم معنادار از جمعیت مصرف کننده مواد در تحقیقات مور غفلت قرار گرفته اند و اکثر پژوهش ها متمرکز بر مردان، دانشجویان و دانش آموزان بوده است. از طرف دیگر، نگاه حاکم بر مطالعات در تبیین نگرش به مصرف مواد الگوی تک خطی بوده است و تلاش های مکانیزمی یعنی فرایندی که منجر به رخ دادن متغیر وابسته می شود مورد غفلت قرار گرفته است. همچنین متغیرهایی با وجه اجتماعی و رابطه ای کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین این مطالعه درصدد پاسخ به این پرسش اساسی است که آیا متغیرهایی چون طرد اجتماعی و احساس نیاز به مصرف مواد در رابطه بین برجسب اجتماعی و نگرش مثبت به مصرف مواد دارای نقش واسطه ای می باشند؟

پیشینه تجربی پژوهش

با توجه به وجه مسئله آمیز اعتیاد، مطالعات پیرامون این پدیده مورد توجه محققین قرار گرفته است. به طور کلی مطالعات را می توان در قالب سه دسته پیشایندی، پسایندی و سیاستی طبقه بندی کرد. بعد پیشایندی: در این زمینه آنچه محل توجه تحقیقات بوده است عوامل مؤثر بر نگرش به اعتیاد یا مصرف مواد است. این گونه مطالعات در ادبیات تجربی بیشترین میزان فراوانی را داشته است. در پژوهشی که توسط نویخت (۱۳۹۳) انجام شد، نتایج نشان داد که مصرف مواد توسط خانواده، نوع برخورد اعضای خانواده با مواد اعتیاد آور و مصرف مواد توسط دوستان بر نگرش دانشجویان به مواد اعتیاد آور تأثیر دارد. نتایج مطالعه خدایاری، یونسی و برناجی (۱۳۹۴)، نشان داد که ویژگی های شخصیتی و انسجام خانوادگی به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر نگرش نسبت به اعتیاد به مواد مخدر تأثیر داشتند و دل بستگی به همسالان، نوع دوستی و حمایت اجتماعی بر نگرش نسبت به مواد مخدر تأثیر مستقیم و معناداری داشتند. همچنین در پژوهشی که توسط پارسیان، هاشمیان، ابوالمعالی و میرهاشمی (۱۳۹۳) انجام شد، نتایج نشان داد که وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده به عنوان پیش بینی کننده مستقیم و معنادار در نگرش نوجوانان به مصرف مواد مخدر می باشد و با افزایش سطح اجتماعی - اقتصادی خانواده ها، نگرش منفی نسبت به مواد مخدر افزایش خواهد یافت.

نتایج پژوهش زکریایی و حجتی کرمانی در سال ۱۳۸۹ نشان داد که باورهای مذهبی و انسجام خانوادگی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر نگرش منفی به مصرف مواد مخدر هستند. برخی پژوهش‌های خارجی لیچ^۱، ۲۰۱۹؛ ون هوت^۲ و ام سی دونل^۳، ۲۰۱۳؛ وست مایر^۴ و بودیکر^۵، ۲۰۰۰؛ سامپسون^۶، مورنوف^۷ و گانون رولی^۸، ۲۰۰۲ به اهمیت عواملی همانند محرومیت اجتماعی، حمایت اجتماعی، موقعیت اقتصادی و شغلی و سرمایه اجتماعی در نگرش نسبت به اعتیاد پرداخته‌اند.

بعد پس‌اندی: آنچه در این سنخ تحقیقات محل توجه بوده است بحث پیامدها یا اثرات نگرش مثبت به مصرف مواد بوده است. نتایج پژوهش مجرد بهره و رحیمی (۱۳۹۷)، نشان داد که نگرش به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر رفتارهای اعتیادآور تأثیر می‌گذارد. از این رو می‌توان با تغییر نگرش‌های مثبت افراد و تقویت نگرش‌های منفی آنان نسبت به مواد مخدر از تمایل به سوءمصرف مواد و تداوم آن پیشگیری نمود. بعد سیاسی: آنچه دغدغه این مطالعات بوده است این پرسش است که چطور می‌شود نگرش مثبت به اعتیاد را کنترل کرد؟ در پژوهشی که توسط مرادی، قربانی و رادبخش (۱۳۹۷) انجام شد، نتایج نشان داد که ضروری است برنامه‌هایی جهت توانمندسازی خانواده‌ها تدوین تا والدین نحوه ارتباط صحیح با فرزندان را آموزش دیده و جو عاطفی خانواده را افزایش و با ارتباط دوستانه آن‌ها را از خطرات اعتیاد منع کنند.

طبق مطالعه عرشی، لطیفیان، اسد و شیخ الملوکی (۱۳۹۷)، برای کاهش نگرش مثبت جوانان به اعتیاد پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزشی جامع در مورد مصرف مواد مخدر و عوارض آن برای گروه‌های سنی و قشرهای مختلف به خصوص جوانان، تدوین شود و

-
1. Lech
 2. Venhoot
 3. Amsidonel
 4. Westermeyer
 5. Boedicker
 6. Sampson
 7. Morenoff
 8. Gannon-Rowley

برنامه تغییر و اصلاح نگرش به شیوه عملی در برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد لحاظ شود. همچنین زکریایی و حجتی کرمانی (۱۳۸۹) پیشنهاد کردند که با افزایش مهارت‌های حل مسئله سازگاران اجتماعی می‌توان نگرش نسبت به مواد مخدر را در نوجوانان بهبود داد و یادگیری شیوه‌های صحیح فرزند پروری می‌تواند نگرش نسبت به مواد مخدر را در نوجوانان بهبود دهد.

به‌طور اختصاصی‌تر، برخی مطالعات بر جنبه‌های مختلف اعتیاد در استان گلستان پرداخته‌اند. به‌طور مثال در وجه پیشیندی، قربانی و محمدی کو (۱۳۹۸)، به نقش عوامل اجتماعی و خانوادگی در تبیین اعتیاد اشاره داشتند. همچنین شعبانی، میرزاییان و سنگانی (۱۳۹۶)، به متغیرهای روان‌شناختی از جمله طرح‌واره‌های ناسازگار، تنظیم هیجانی ضعیف، دلبستگی‌های ناایمن، احساس تنهای در آسیب‌پذیری در مقابل اعتیاد اشاره داشتند. در وجه پسیندی، شکرزاده و همکاران (۱۳۹۷)، به اهمیت سوء مصرف مواد در افزایش مرگ‌ومیر اشاره کردند.

همچنین در وجه سیاستی، دهاقانی، هندیانی و عامری (۱۳۹۸)، به تأثیر کاهنده مدیریت پیشگیری اجتماعی و وضعی از جرم بر مصرف مواد تأکید کردند و نشان دادند که استان گلستان در مدیریت پیشگیری اجتماعی و وضعی جرائم مصرف مواد توفیق چندانی نداشته است. همچنین در این استان وضعیت مصرف مواد دخانی و مخدر به ترتیب به قلیان، سیگار، تریاک، شیشه و ترامادول اختصاص دارد. همچنین به لحاظ الگویی، عباسی، تازکی و مرادی (۱۳۸۵)، به تفاوت‌های الگوی مصرفی در بین مردان پرداختند که نتایج نشانگر میزان مصرف بیشتر مردان در همه اقسام مصرفی در قیاس با زنان بود.

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت که هرچند بیشتر مطالعات مذکور از منظر تبیینی به مطالعه نگرش به مصرف مواد پرداخته‌اند، اما از چند منظر در این خصوص همچنان برخی شکاف‌های دانشی وجود دارد. از یک‌طرف سهم متغیرهای اجتماعی در قیاس با متغیرهای روان‌شناختی در عین اهمیت، کمتر است. از طرفی دیگر نگاه حاکم بر مطالعات الگوی تک خطی مستقیم بوده و عملاً نگاه مکانیزمی کمتر وجود نداشته و نیز سهم زنان در بین گروه‌های اجتماعی بسیار قلیل بوده و مورد غفلت قرار گرفته است.

چارچوب نظری پژوهش

پدیده‌های اجتماعی با وجه مسئله‌ای نمی‌توانند تک علیتی و تک‌خطی باشد. بدین معنی که ترکیبی از عوامل و از طریق مکانیزم‌های مختلف منجر به بروز پدیده می‌شوند. در چارچوب پارادایم کمی تکیه اصلی مطالعات بر نظریات است؛ زیرا اساساً نظریه آزما هستند و نظریات وسیله اصلی برای تبیین پدیده تحت مطالعه هستند. به عبارتی دیگر، ابتدا نظریات طرح و سپس در میدان مشاهده مورد آزمون قرار می‌گیرند؛ بنابراین در این مطالعه جهت تبیین متغیر وابسته اصلی تحت مطالعه یعنی نگرش مثبت به مصرف مواد تلاش شده که به روش چری پیکینگ^۱ (انتخاب بهترین‌ها) (والیس^۲، ۲۰۱۴) از نظریاتی استفاده شود که بیشترین مطلوبیت تجربی یا قابلیت تبیینی برای پدیده تحت مطالعه دارند.

نظریه برچسب

این نظریه واکنش اعضا جامعه به جنایت و انحراف را مطرح می‌کند و بیان می‌کند به دلیل برچسبی که به فرد نسبت داده می‌شود، فرد برچسب‌ها را پذیرفته، درونی می‌کند و بنابراین رفتار مجرمانه در وی تقویت می‌شود. آنچه در این نظریه اهمیت دارد، مفهوم واکنش اجتماعی است که به موجب آن رفتاری به عنوان رفتار انحرافی و فردی به عنوان فرد منحرف برچسب‌گذاری می‌شود (اسکاگس^۳، ۲۰۲۰). بر اساس این نظریه، افراد برچسب برچسب انحرافی یا برچسبی همانند آن را، به دیگری که ممکن است سزاوار آن باشند یا واقعاً سزاوار آن نباشند، نسبت می‌دهند. فرد برچسب زده شده ممکن است برچسب انحرافی را در وجود خود محقق ببیند.

برای مثال فردی که مرتکب رفتار انحراف اولیه می‌شود، با یک ضمانت اجرایی اجتماعی یا همان مجازات اجتماعی روبرو خواهد شد درحالی که امکان دارد در آن زمان

1. Cherry picking
2. Wallis
3. Skaggs

خود را منحرف نبیند. حال اگر فرد رفتار انحرافی را تکرار کند و به عبارتی انحراف ثانویه مرتکب شود، جامعه مجازاتی شدیدتر اعمال می‌کند و در نهایت به فرد داغ منحرف زده می‌شود. فرد متخلف نیز برجسب را پذیرفته و در خود محقق می‌بیند و بنابراین رفتار انحرافی را ادامه می‌دهد (آسیماکوپلوس، به نقل از پاریلو، ۲۰۰۸).

بنابراین نظریه برجسب نشان می‌دهد افراد از نگاه و رفتار دیگران برجسب‌هایی نسبت به خود دریافت می‌کنند. رفتار انحرافی می‌تواند در قالب ابزاری برای دفاع، حمله یا سازگاری با دیگران به دلیل مشکلات ایجاد شده توسط برجسب‌ها قرار گیرد. برجسب زدن به دیگران می‌تواند آغاز فرایندی باشد که تمایل به انحراف را بدون در نظر گرفتن الگوهای رفتاری حاکم و شرایط اجتماعی و روانی که قبل از برجسب‌گذاری وجود داشته است را، تقویت کند (برنبرگ^۱، ۲۰۰۹)؛ بنابراین بر طبق این نظریه:

○ اگر به افراد برجسب اعتیاد نسبت داده شود، آنگاه افراد این برجسب را درونی کرده و نگرش مثبت‌تری به اعتیاد پیدا می‌کنند.

نظریه نیازها

دیدگاه دیگر برای تحلیل اعتیاد نظریه نیازهاست. نظریه نیازها نیز به نیازهای انسان توجه کرده و اصل اساسی آن، این تصور می‌باشد که رفتار انسان را به بهترین نحو می‌توان به منزله بازتابی از نیازهای زیربنایی، درک و توجیه نمود. در نظریه‌های نیاز، جهت رفتار تحت تأثیر ماهیت نیاز قرار می‌گیرند و این خود محرکی برای انگیزش و رفتاری خاص ایجاد می‌کند؛ به‌طور کلی، جهت انگیزه و عمل افراد، از طریق نیاز هدایت می‌شود (کارور و شمایلر، ۱۸۲: ۱۳۷۵). آلدرفر نیازها را در سه سطح جای می‌دهد که عبارت‌اند از: (۱) نیازهای وجود (۲) نیازهای وابستگی (۳) نیازهای رشد. به این ترتیب فرد معتاد ممکن است ارضای نیازهای ذکر شده را در مصرف مواد مخدر ببیند (مقدمی پور، ۱۳۸۲: ۷۳)؛ بنابراین طبق این نظریه:

○ اگر احساس نیاز به مصرف در افراد معتاد تقویت شود، آنگاه نگرش مثبت به مصرف مواد و مصرف آن افزایش پیدا می‌کند.

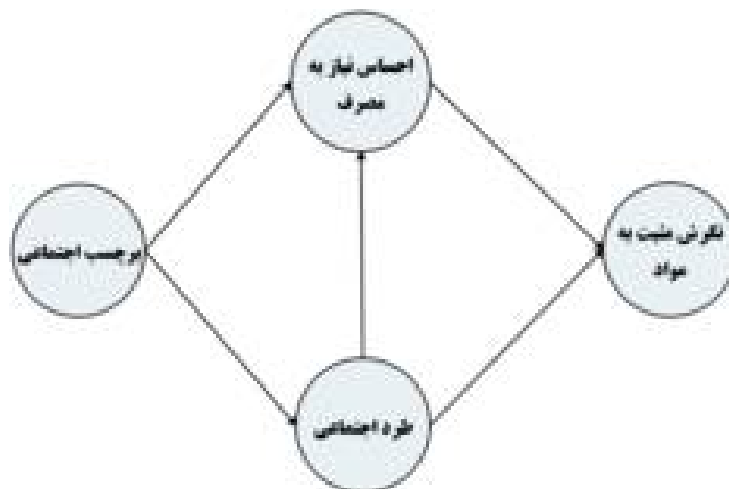
نظریات طرد اجتماعی

گیدنز: گیدنز طرد اجتماعی را محصول مکانیزم‌هایی می‌داند که طی آنها افراد از مشارکت کامل در یک جامعه بزرگ‌تر محروم می‌شوند. درواقع طرد اجتماعی این قابلیت را دارد تا افراد و گروه‌ها را از داشتن فرصت‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی مختلفی که آنان می‌توانند در مراحل مختلف زندگی تجربه کنند، بازدارد (گیدنز، ۱۳۸۶: ۱۳۲). آمارتیاسن: به نظر او طرد را می‌توان به عنوان یکی از اجزای سازنده محرومیت قابلیتی تلقی کرد، همان‌طور که می‌تواند دلیلی برای فقدان قابلیت‌های گوناگون باشد. درواقع طی فرایندی طرد افراد را به سمت محرومیت‌های دیگری نیز سوق دهد. مثلاً طرد شدن از شبکه‌ای خانوادگی، می‌تواند فرد را به سمت شرایط بد اقتصادی و به تبع آن محرومیت‌هایی دیگری چون بی‌خانمانی و اعتیاد هدایت کند. (سن^۱، ۲۰۰۰).

زیبرا: وی نقطه مشترک اشکال مختلف طرد را انفصال فرد از روابط اجتماعی می‌داند. درواقع گسست در تعاملات اجتماعی وقتی رخ می‌دهد که فرد در یکی از قلمروهای اجتماعی طردشده و تمام روابطی که او را متصل با دیگران و هنجارهای مشترک نگه می‌دارد از دست می‌دهد. درواقع عمق این گسستگی می‌تواند به اندازه‌ای باشد که فرد را تا مرز گسست از خود و تصویر از خود گسترش دهد (زیبرا، ۱۳۸۵)؛ بنابراین طبق سه نظریه فوق:

○ اگر افراد مصرف‌کننده مواد طرد اجتماعی را تجربه کنند، آنگاه احتمال بروز محرومیت‌های دیگر از جمله احساس نیاز به مصرف مواد و نگرش مثبت به مواد در آنان تقویت می‌شود.

طبق روش چری پیکینگ (والیس^۱، ۲۰۱۴)، درواقع این امکان وجود دارد که عناصر مختلف یا متغیرهایی که بیشترین مطلوبیت تجربی برای یک مطالعه را دارند از بدنه اصلی نظریات جداشده و با سایر عناصر یا متغیرهای نظریات دیگر به منظور ساخت مدل جدید ترکیب شوند. بنابراین از ترکیب سه نظریه مطرح شده یعنی برچسب، نیاز و طرد اجتماعی می‌توان متغیرهایی چون طرد اجتماعی، برچسب اجتماعی و احساس نیاز به مصرف مواد را استخراج کرد و به صورت مدل زیر ترسیم کرد:

شکل ۱- مدل نظری تحقیق

روش پژوهش

مطالعه حاضر بر اساس زیربنای نظری در زمره تحقیقات با رویکرد کمی است و به جهت سنخ‌شناسی این مطالعه از نوع تبیینی بود. جامعه آماری این مطالعه، کلیه زنان تحت درمان در مراکز درمانی ترک اعتیاد استان گلستان می‌باشد. به صورت کلی سه کمپ ترک اعتیاد شبانه‌روزی در استان گلستان به نام‌های (آفتاب زندگی، احیاگران رهایی، رو به فردا)

وجود دارد. هر مرکز به‌طور متوسط از ظرفیت پذیرش ۵۰ نفر در بازه زمانی سه‌هفته‌ای برخوردار است. بدین ترتیب زنان وابسته به مصرف مواد با مراجعه به این مراکز به مدت ۳ هفته تحت درمان قرار می‌گیرند و بعد از سه هفته ترخیص می‌شوند و نفقات جدید وارد کمپ می‌شوند.

با توجه به عدم گستردگی حجم جمعیت کل این مراکز، ابتدا با هماهنگی دادستان از طریق یک معرفی‌نامه به بهزیستی و سپس معرفی‌نامه به هر سه مرکز صادر شد و فرایند جمع‌آوری اطلاعات در سه نوبت (۳ بازه زمانی سه‌هفته‌ای به مدت ۶۰ روز) صورت گرفت. به این ترتیب که در بدو ورود ضمن معرفی پژوهش و هدف آن به شرکت‌کنندگان پرسشنامه‌ها توزیع گردید و به روش نمونه‌گیری در دسترس انجام شد و در نهایت تعداد ۱۹۶ پرسشنامه تکمیل شد. بعد از بازبینی اولیه پرسشنامه‌ها و ورود اطلاعات به نرم‌افزار، فرایند پالایش داده جهت شناسایی داده‌های پرت و گمشده انجام و بعد از حذف ۹ پرسشنامه فاقد اعتبار، در نهایت ۱۸۷ پرسشنامه صحیح مبنای تحلیل قرار گرفت.

معیارهای ورود زنان در این مطالعه شامل ۱. مصرف‌کننده مواد ۲. توان پاسخگویی به سؤالات ۳. در دسترس بودن در زمان گردآوری داده‌ها ۴. رضایتمندی در خصوص مشارکت در تحقیق بود. جهت رعایت ملاحظات اخلاقی ابتدا با مراکز درمانی هماهنگی و موافقت آنان گرفته شد و در مرحله بعدی در زمان‌های تعیین‌شده بعد از خروج یک گروه مجدداً به مراکز مراجعه شد و پرسشنامه‌ها در بین گروه جدید توزیع گردید و پس از تعامل با پاسخگویان، هدف پژوهش برای آنان توضیح داده شد و پس از کسب رضایت آنان پرسشنامه‌ها تکمیل شد. جهت اطمینان از محرمانه بودن نتایج، از آنان خواسته شد به جای معرفی خود از کدهای دلخواه استفاده کنند.

ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود که از چند مقیاس تشکیل شده بود. مقیاس نگرش مثبت به مصرف مواد: این پرسشنامه با اعمال برخی تغییرات، الهام گرفته از ابزار بهروان و میرانوری (۱۳۸۸) است. این مقیاس متشکل از ۶ گویه ازجمله «اعتیاد به مواد مخدر وسیله خوبی برای فراموشی مشکلات است» می‌باشد که بر روی یک طیف لیکرت

تأثیر برچسب اجتماعی بر نگرش مثبت به مصرف مواد...، کیااحمدی و حسینی | ۲۱۷

پنج‌درجه‌ای از (کاملاً مخالفم کد ۱ تا کاملاً موافقم کد ۵) موردسنجش قرار گرفت. جهت سهولت مقایسه‌ای مقیاس‌ها، نمرات بر روی یک طیف ۰ تا ۱۰۰ گزارش شد؛ بنابراین نمرات بالاتر نشانگر نگرش مثبت‌تر به مصرف مواد می‌باشد. بهروان و میرانوری (۱۳۸۸) ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه را ۰/۸۷ گزارش کردند و در این مطالعه این میزان ۰/۸۸ به دست آمد.

مقیاس احساس نیاز به مصرف مواد: ساخت این مقیاس نیز الهام گرفته‌شده از ابزار بهروان و میرانوری (۱۳۸۸) است. این مقیاس متشکل از ۵ گویه از جمله «احساس می‌کنم مواد تنها همدم و دوست من است» بود که بر روی یک طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای از (کاملاً مخالفم ۱ تا کاملاً موافقم ۵) موردسنجش قرار گرفت. مشابه مقیاس قبلی، نمرات در یک بازه ۰ تا ۱۰۰ گزارش شد؛ بنابراین کرانه‌ای بالای نمرات نمایانگر احساس نیاز بیشتر به مصرف مواد بود. بهروان و میرانوری (۱۳۸۸) ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس را ۰/۶۷ گزارش کردند و در مطالعه حاضر این میزان ۰/۸۷ به دست آمد.

مقیاس طرد اجتماعی: جهت سنجش طرد اجتماعی از پرسشنامه فولادیان و محمدی (۱۴۰۲) بهره گرفته شد. این مقیاس مرکب از ۵ گویه بوده است؛ برای مثال دو نمونه از گویه‌ها شامل «خانواده‌ام من را نمی‌پذیرد و از من دوری می‌کند» و «جامعه مرا قبول نمی‌کند و به من کار نمی‌دهند» است. دامنه‌ای پاسخ مبتنی بر طیف لیکرت ۵ درجه‌ای مشابه دو مقیاس قبلی است. همچنین دامنه‌ای نمرات نیز در بازه ۰ تا ۱۰۰ است که نمرات بالاتر نشانگر طرد اجتماعی بیشتر است. فولادیان و محمدی (۱۴۰۲) ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه را ۰/۹۰ گزارش کردند و در این مطالعه نیز به میزان ۰/۸۶ به دست آمد.

مقیاس برچسب اجتماعی: این پرسشنامه نیز متکی بر ابزار فولادیان و محمدی (۱۴۰۲) است. این مقیاس از ۶ گویه تشکیل شده است که دو نمونه از گویه‌های این مقیاس شامل: «خانواده‌ام به چشم معتاد به من نگاه می‌کند»، «در بین دوستان و آشنایان انگشت‌نما شده‌ام» می‌باشد. این مقیاس نیز مشابه سایر مقیاس‌ها مبتنی بر طیف لیکرت ۵ درجه‌ای بود. دامنه‌ای نمرات نیز بر روی یک طیف ۰ تا ۱۰۰ گزارش شد و نمرات بالاتر نشانگر میزان

بالا تر برچسب اجتماعی می‌باشد. فولادیان و محمدی (۱۴۰۲) ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس را ۰/۹۱ گزارش کردند و در این مطالعه ضریب ۰/۸۲ به دست آمد. جهت توصیف‌های تک متغیری از جداول توزیع فراوانی و شاخص‌های مرکزی چون میانگین و شاخص‌های پراکندی چون انحراف معیار استفاده شد. همچنین جهت بررسی روابط بین متغیرها از همبستگی پیرسون و مدل معادلات ساختاری مبتنی بر نرم‌افزار Amos26 استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

به لحاظ مشخصات جمعیت شناختی، بخش قابل توجهی از زنان از نظر تحصیلات: زیر دیپلم (۲/۷۱٪)، به لحاظ وضعیت تأهل: متأهل (۰/۴۸٪) و نیز مجرد به دلیل طلاق (۶/۳۲٪)، از نظر وضعیت فعالیت: ۳/۴۳٪ خانه‌دار و همچنین میانگین سن زنان (۲/۳۳ سال) و متوسط مخارج خانواده بیش از دو میلیون بوده است.

جدول ۱- مشخصات جمعیت شناختی پاسخگویان

متغیر	گزینه	فراوانی	درصد معتبر
تحصیلات	کمتر از دیپلم	۱۳۳	۷۱/۲
	دیپلم	۳۷	۲۰/۱
	تحصیلات دانشگاهی	۱۶	۸/۷
وضعیت تأهل	مجرد به دلیل عدم ازدواج	۱۸	۱۰/۳
	مجرد به دلیل طلاق	۵۷	۳۲/۶
	مجرد به دلیل فوت همسر	۱۶	۹/۱
	متأهل	۸۴	۰/۴۸
وضعیت فعالیت	بیکار	۴۸	۲۶/۷
	آزاد	۴۵	۲۵/۰
	کارمند	۴	۲/۲
	خانه‌دار	۷۸	۳/۴۳
	سایر	۵	۸/۲
۳۳/۲۵			میانگین سن (سال)
۲/۴۱۵/۵۲۷			میانگین مخارج خانواده (تومان)

ماتریس همبستگی بین متغیرهای تحقیق نشانگر ارتباط معنادار بین تمام متغیرها می‌باشد. در نمایی جزئی‌تر، با افزایش برجسب اجتماعی، طرد اجتماعی نیز افزایش پیدا می‌کند ($R: 0/56. p < .01$)، احساس نیاز به مصرف مواد مخدر به‌طور معناداری بیشتر می‌شود ($R: 0/31. p < .01$) و نیز نگرش به مصرف مواد مثبت‌تر می‌شود ($R: 0/21. p < .01$). همچنین زمانی که زنان طرد می‌شوند، احساس نیاز به مصرف مواد افزایش ($R: 0/47. p < .01$) و نگرش به مصرف مواد مثبت‌تر می‌شود ($R: 0/36. p < .01$)، درنهایت با افزایش احساس نیاز به مصرف مواد، نگرش افراد نسبت به مصرف مواد به‌طور قابل‌توجهی مثبت‌تر می‌شود ($R: 0/72. p < .01$).

جدول ۲- میانگین و ماتریس همبستگی بین متغیرهای تحقیق

۴	۳	۲	۱	SD	Mean	
			۱	۲۶/۰۸	۴۷/۰۵	۱. نگرش مثبت به مصرف مواد
		۱	**۰/۷۲	۲۸/۹۱	۴۷/۲۹	۲. احساس نیاز به مصرف مواد
	۱	**۰/۳۱	**۰/۲۱	۲۴/۵۰	۵۰/۴۱	۳. برجسب اعتیاد
۱	**۰/۵۶	**۰/۴۷	**۰/۳۶	۲۷/۴۷	۴۳/۶۰	۴. طرد اجتماعی

Note. ** $p < .01$, * $p < .05$

مدل معادلات ساختاری از دو قابلیت ویژه برخوردار است؛ از یک‌طرف قادر است مدل اندازه‌گیری روابط بین متغیرهای پنهان و متغیرهای مشاهده‌شده را ترسیم کند و از طرف دیگر می‌تواند ساختار علی بین متغیرهای پنهان را مشخص کند. بدین منظور در مطالعه حاضر از مدل ساختاری جهت تحلیل عاملی تأییدی (مدل اندازه‌گیری ابزار سنجش) و تحلیل مسیر استفاده شد. تحلیل عاملی تأییدی بیانگر این است که آیا نشانگرهایی که برای سازه یا متغیر مکنون خود برگزیده‌اید، واقعاً معرف آن است یا خیر؟ و گزارش می‌دهد که نشانگرهای انتخابی با چه دقتی معرف یا برازنده متغیر

مکنون است. بدین منظور از اعتبار سازه استفاده می‌شود که آمیزه‌ای از پایایی، پایایی مرکب و اعتبار همگرایی است.

در اعتبار همگرا هر یک از بارهای عاملی باید معنادار و بزرگ‌تر یا مساوی ۰/۴ باشد. در غیر این صورت باید حد مطلوب و قابل قبول پایایی مرکب^۱ (CR) و میانگین واریانس استخراج شده (AVE) مورد بررسی قرار گیرد. نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد که وضعیت بار عاملی تمام متغیرهای آشکار در وضعیت مناسبی قرار دارد. همچنین میزان پایایی متغیرهای پنهان نیز بسیار مناسب است (نگرش مثبت به مواد: ۰/۸۸، احساس نیاز به مصرف مواد: ۰/۸۷، طرد اجتماعی: ۰/۸۶ و برچسب اجتماعی: ۰/۸۲).

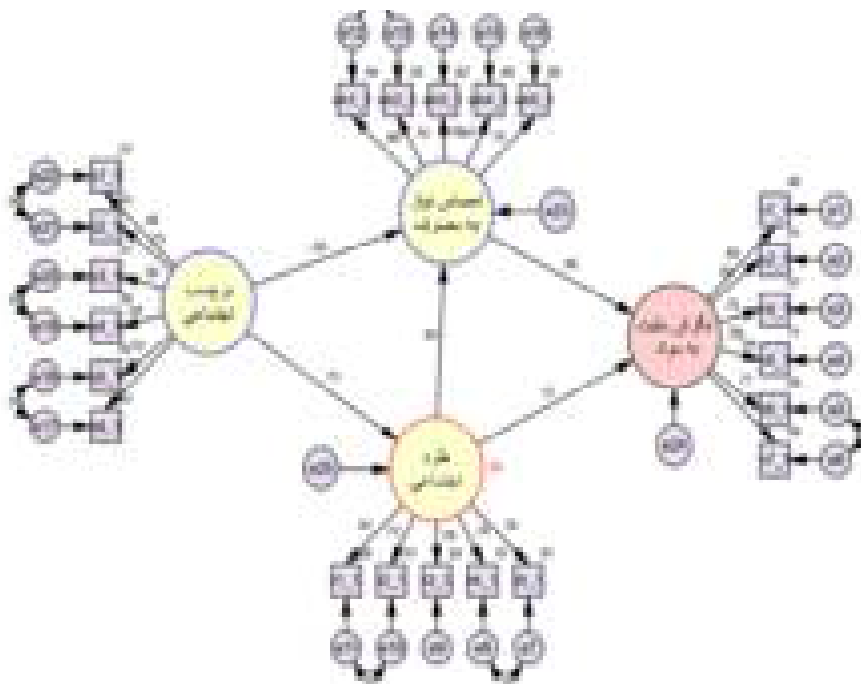
پایایی ترکیبی که سازگاری درونی شاخص‌هایی که یک مفهوم را می‌سنجد نیز نشان می‌دهد که ابزار تحقیق از پایایی ترکیبی مناسبی برخوردار است. اعتبار همگرا به این معناست که مجموعه شاخص‌ها، سازه اصلی را تبیین می‌کند. فورنل و لارکر (۱۹۸۱) استفاده از متوسط واریانس استخراج شده (AVE) را به عنوان معیاری برای اعتبار همگرا پیشنهاد می‌کنند. حداقل معادل ۰/۵ بیانگر اعتبار همگرایی کافی است؛ بدین معنی که یک متغیر مکنون می‌تواند به طور میانگین بیش از نیمی از پراکندگی شاخص‌هایش را تبیین کند. با توجه به اینکه مقدار قابل قبول برای این شاخص معادل یا بیشتر از ۰/۵ است، این میزان برای ۴ متغیرها پنهان تحقیق در وضعیت مناسبی قرار دارد (نگرش مثبت به مواد: ۰/۵۶، احساس نیاز به مصرف مواد: ۰/۵۷، طرد اجتماعی: ۰/۵۷ و برچسب اجتماعی: ۰/۴۹).

۱ - حد مطلوب برای روایی مرکب بزرگ‌تر یا مساوی ۰/۷ و حد قابل قبول ۰/۶ می‌باشد (Byrne, 2010).

جدول ۳- بررسی بارهای عاملی و پایایی ابزار تحقیق

متغیرهای پنهان	گویه	Loading	t-Value	α	CR	AVE
نگرش مثبت به مصرف مواد	N1	۰/۶۴	۶/۸۰	۰/۸۸۳	۰/۸۸۶	۰/۵۶۸
	N2	۰/۶۰	۷/۹۲			
	N3	۰/۷۲	۹/۱۴			
	N4	۰/۸۳	۹/۹۹			
	N5	۰/۸۳	۹/۲۳			
	N6	۰/۸۴	۹/۲۷			
احساس نیاز به مصرف	E1	۰/۷۰	۶/۷۲	۰/۸۷۰	۰/۸۷۱	۰/۵۷۶
	E2	۰/۷۷	۱۰/۵۶			
	E3	۰/۷۷	۹/۱۲			
	E4	۰/۸۰	۹/۳۴			
	E5	۰/۷۳	۸/۷۸			
طرد اجتماعی	T1	۰/۶۸	۵/۴۵	۰/۸۶۷	۰/۸۶۹	۰/۵۷۰
	T2	۰/۷۷	۱۱/۷۲			
	T3	۰/۷۷	۱۰/۲۶			
	T4	۰/۷۵	۹/۴۰			
	T5	۰/۷۸	۷/۹۴			
برجسب اجتماعی	L1	۰/۵۱	۵/۲۴	۰/۸۲۷	۰/۸۲۹	۰/۴۹۵
	L2	۰/۷۰	۱۱/۲۹			
	L3	۰/۶۰	۶/۵۸			
	L4	۰/۵۶	۶/۷۹			
	L5	۰/۷۸	۸/۵۱			
	L6	۰/۸۲	۵/۷۰			

تحلیل مسیر به این پرسش پاسخ می‌دهد که چه رابطه‌ای بین متغیرهای پنهان برقرار است و این متغیرها طی چه مکانیسمی بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. آماره‌های برازش مدل که به‌نوعی مجوز و تأییدیه جهت بررسی روابط بین متغیرها است، نشان داد که ($R^2: 0/69$ - $GFI: 0/90$ - $AGFI: 0/87$ - $NFI: 0/91$ - $CFI: 0/89$ - $RMSEA: 0/06$ - از جهت خطا دارای کمترین میزان خطا ($RMSEA: 0/06$) و از نظر قدرت مدل دارای وضعیت مناسبی است ($GFI: 0/90$ - $AGFI: 0/87$ - $NFI: 0/91$ - $CFI: 0/89$). همچنین ضریب تبیین (R^2) نشان می‌دهد که ۰/۶۹ درصد تغییرات نگرش به مصرف مواد مخدر توسط سه متغیر مستقل تحقیق قابل توضیح است.

آماره‌های برازش مدل: $R^2: 0/69$ - $GFI: 0/9$ - $AGFI: 0/87$ - $NFI: 0/91$ - $CFI: 0/89$ - $RMSEA: 0/06$

نتایج آزمون تجربی مدل تحقیق نشان می‌دهد که برچسب اجتماعی به‌طور مستقیم اثر معناداری بر احساس نیاز به مصرف ندارد ($p: 0/51$)؛ این درحالی که است که برچسب اجتماعی به‌طور مستقیم منجر به افزایش طرد اجتماعی می‌شود ($p: 0/00$). در ادامه، طرد اجتماعی بر احساس نیاز به مصرف مواد تأثیر معناداری ($p: 0/00$) دارد؛ اما نتایج به روشنی نشانگر عدم تأثیرگذاری طرد اجتماعی به‌طور مستقیم بر نگرش مثبت به مواد مخدر است ($p: 0/12$). همچنین نتایج نشانگر تأثیر قوی ($\beta: 0/90$) احساس نیاز به مصرف مواد بر نگرش مثبت به مواد مخدر است.

با توجه به غیرمستقیم بودن برخی روابط، توزیع Bootstap در نرم‌افزار Amos امکان محاسبه اثرات غیرمستقیم را به سهولت فراهم می‌کند؛ بر این اساس برچسب اجتماعی به صورت غیرمستقیم و با میانجیگری طرد اجتماعی به میزان $0/47$ بر احساس نیاز به مصرف مواد تأثیر معناداری دارد ($p: 0/00$). همچنین در ادامه نتایج نشانگر این است که برچسب اجتماعی با میانجیگری طرد اجتماعی و احساس نیاز به مصرف مواد مخدر به‌طور معناداری ($p: 0/01$) به میزان $0/25$ بر نگرش مثبت به مواد مخدر تأثیر دارد. درنهایت طرد اجتماعی با واسطه احساس نیاز به مصرف مواد مخدر به میزان $0/58$ بر نگرش مثبت به مواد تأثیر معناداری ($p: 0/00$) دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این تحقیق تبیین مکانیزمی نگرش مثبت به اعتیاد از طریق متغیرهایی چون برچسب اجتماعی، طرد اجتماعی و احساس نیاز به مصرف مواد مخدر بود. بر اساس نتایج، برچسب اجتماعی بر احساس نیاز به مصرف مواد تأثیر معناداری ندارد. به این معنا که هر چه قدر زنان در جامعه با برچسب‌های منفی مورد خطاب قرار گیرند، این امر به‌طور مستقیم موجب احساس نیاز به مصرف مواد مخدر نمی‌شود. در ادامه برچسب اجتماعی بر طرد اجتماعی تأثیر معناداری دارد؛ به این معنا که هرچه قدر زنان وابسته به مصرف مواد برچسب‌های اجتماعی و صفات منفی بیشتری دریافت کنند، بیشتر مورد طرد اجتماعی نیز

قرار می‌گیرند. درواقع برچسب اجتماعی منجر به این مسئله می‌شود که دامنه‌ای تعاملات اجتماعی‌شان محدود شده و به‌نوعی به خارج از شبکه‌ای اجتماعی درون‌گروهی و درون‌گروهی پرتاب شوند.

طبق نظریه برچسب، جامعه به وجود آورنده انحراف از طریق نظامی از عوامل کنترل اجتماعی است که افراد خاصی را به عنوان منحرف تعیین می‌کند. این برچسب‌ها نه تنها ممکن است فرد را در انحرافات بیشتر فروببرد، بلکه او را در انزوا و جدایی از جامعه نیز فرومی‌برد و این زمینه گسترش بیشتر انحرافات می‌باشد. (یحیی زاده کیانی، ۱۳۹۸: ۶۰). این یافته با نتایج پژوهش اسمیت و دو^۱ (۲۰۱۲) انطباق دارد؛ به این معنا که برچسب‌های اجتماعی می‌توانند نقش مهمی در ایجاد طرد و انزوا در میان افراد مصرف‌کننده مواد مخدر داشته باشند.

در ادامه نتایج نشان داد که طرد اجتماعی بر احساس نیاز به مصرف مواد تأثیر معناداری دارد. به این معنا که هرچقدر زنان وابسته به مصرف مواد بیشتر دچار طرد اجتماعی قرار گیرند، بیشتر احساس نیاز به مصرف مواد پیدا می‌کنند. طرد یکی از مسائلی است که فرد و روابط او را در جامعه مختل می‌کند. بسیاری از این افراد از جانب خانواده طرد می‌شوند و دیگر در خانواده جایگاهی ندارند. ممکن است با خانواده و در یک خانه زندگی کنند اما دیده نمی‌شوند، حضور و نقش آن‌ها کم‌رنگ شده و خود نیز تمایلی به ابراز وجود ندارند.

یکی از پیامدهای مهم این مسئله ایجاد خلأ پناهگاه اجتماعی و عاطفی برای فرد مصرف‌کننده است که این خود منجر می‌شود افراد جایگزینی برای این فقدان یا کمبود پیدا کنند که مصرف مواد یکی از این پناهگاه‌ها می‌باشد. طرد اجتماعی بر نگرش مثبت به مواد تأثیر معناداری ندارد. به این معنا که طرد اجتماعی به‌طور مستقیم موجب نگرش مثبت به مواد نخواهد شد. در ادامه احساس نیاز به مصرف بر نگرش مثبت به مواد تأثیر معناداری دارد. در واقع هر چه میل و احساس نیاز به مصرف مواد در افراد بیشتر باشد، نگرش

مثبت‌تری به مصرف مواد پیدا می‌کنند. در واقع بین نیاز و نگرش ارتباط مثبتی وجود دارد؛ بدین معنی زمانی که افراد به چیزی نیاز پیدا می‌کنند، آن نیاز در مرکز توجه آنان قرار می‌گیرد و متناسب با آن نوعی جهت‌گیری مثبت در جهت رفع آن نیاز شکل می‌گیرد.

در ادامه این چرخه فرایندی، برچسب اجتماعی با میانجیگری طرد اجتماعی بر احساس نیاز به مصرف مواد تأثیر معناداری دارد. درواقع این یافته نشان می‌دهد که برچسب اجتماعی نه طور مستقیم بلکه به صورت غیرمستقیم می‌تواند منجر به احساس نیاز به مصرف مواد مخدر شود. به بیانی دیگر، زمانی که به افراد مصرف‌کننده مواد صفت‌های منفی ازجمله صفت معتاد نسبت داده می‌شود، این امر در ادامه منجر فاصله‌گیری جامعه به لحاظ ارتباطی از افراد وابسته به مصرف مواد می‌شود و به‌نوعی افراد دچار طرد اجتماعی می‌شوند. درنتیجه فرد دچار حفره‌های ارتباطی می‌شود و نیازمند جایگزینی جهت پر کردن این حفره‌ها می‌باشد که محصول آن احساس نیاز به مصرف مواد به عنوان جایگزینی برای جبران خلأ تعاملات اجتماعی است.

در ادامه برچسب اجتماعی با میانجیگری طرد اجتماعی و احساس نیاز به مصرف مواد بر نگرش مثبت به مواد تأثیر معناداری دارد. به این معنا که هرچقدر افراد برچسب‌های اجتماعی منفی را تجربه می‌کنند، روابط اجتماعی‌شان محدود شده و طرد اجتماعی را تجربه می‌کنند که در ادامه سبب به وجود آمدن احساس نیاز به مصرف مواد و درنهایت نگرش مثبت به اعتیاد می‌شود. این یافته با نتایج پژوهش‌های (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۹؛ یحیی زاده و کیانی، ۱۳۹۸: ۷۶) انطباق دارد که نشان می‌دهند بیشتر زنان انگ اجتماعی، تحقیر و طرد شدن را از خانواده و جامعه به عنوان بزرگ‌ترین مشکل خود و مانعی جهت گرایش به شروع مجدد مواد مطرح کردند.

همچنین از مسیری دیگر نتایج نشان داد که طرد اجتماعی با میانجیگری احساس نیاز به مصرف مواد بر نگرش مثبت به مواد تأثیر معناداری دارد. به این معنا که هرچقدر افراد بیشتر دچار طرد اجتماعی شوند، بیشتر احساس نیاز به مصرف مواد پیدا می‌کنند که درنهایت منجر به نگرش مثبت به اعتیاد می‌شود. این یافته با نتایج برخی از پژوهش‌ها

همگرایی دارد؛ به طور مثال هاشم زهی، محسن زاده و معدنی (۱۳۹۷) نیز در پژوهشی نشان دادند که طردشدگی زن وابسته به مصرف مواد باعث کاستن روابط سالم و صحیح اجتماعی و افزایش ارتباط، هم‌نشینی و معاشرت آنان با افراد و خانواده‌های مشابه می‌شود که این امر سبب احساس نیاز به مواد و نگرش مثبت به مواد می‌شود.

به طور کلی نتایج این مطالعه نشان داد که بازگشت به اعتیاد که عینی می‌باشد مربوط به یک عنصر شناختی و ذهنی چون نگرش مثبت به اعتیاد می‌باشد. در تبیین اینکه چرا افراد وابسته به مصرف مواد جهت‌گیری مثبتی نسبت به مصرف مواد دارند، می‌توان به نقش بی‌بدیل دو متغیر اجتماعی مهم چون برجسب و طرد اجتماعی اشاره کرد. درواقع اگر سیاست‌های اجتماعی به دنبال کاهش نرخ بازگشت به اعتیاد هستند ابتدا باید بر نگرش مصرف‌کنندگان مواد تمرکز کنند. کاهش نگرش مثبت به اعتیاد بستگی زیادی به خرده نظام اجتماعی جامعه دارد؛ یعنی میدانی که محل تعاملات اجتماعی افراد می‌باشد.

درواقع افراد مصرف‌کننده بسیار نیاز دارند تا در میدان خانواده و در سطح بزرگ‌تر یعنی جامعه، تعاملات اجتماعی ناب را تجربه کنند. تجربه تعاملات اجتماعی ناب نیازمند تعویض نگاه جامعه به افراد مصرف‌کننده مواد می‌باشد؛ بدین معنی که افراد وابسته به مصرف مواد با برجسب‌ها منفی در جامعه نمایش داده نشوند و بیشتر از آنکه این افراد طرد شوند، پذیرفته شوند و به درون پیوندهای اجتماعی قوی و ضعیف جامعه راه پیدا کنند. درواقع افراد وابسته به مصرف مواد نیاز دارند تا دوباره مجموعه‌ای از پیوندهای قوی (ازجمله پیوندهای خانوادگی و دوستان) و پیوندهای ضعیف (ازجمله پیوندهای اقتصادی در جامعه) را در جامعه تجربه کنند و جامعه به آنان به عنوان اعضای کارکردی نه کژ کارکردی نگاه کند. در چنین بستری کاهش نرخ بازگشت به اعتیاد ممکن می‌شود.

به طور خاص‌تر می‌توان گفت که مسئله اعتیاد با مسئله جنسیت نیز پیوند زیادی دارد؛ بدین معنا که در نظام معنایی، اعتیاد بیشتر یک مسئله مردانه تلقی می‌شود و اعتیاد زنان نابهنجارتر تلقی می‌شود؛ بنابراین زنانی که دچار اعتیاد می‌شوند با دو نوع برجسب مواجه می‌شوند؛ از یک طرف مشابه مردان برجسب معتاد به آنان زده می‌شود و از طرفی دیگر به

آنان برجسب زنان معتاد نیز زده می‌شود. به همین واسطه آنان رنج طرد اجتماعی بیشتری را با خود حمل می‌کنند و این امر می‌تواند احساس نیاز بیشتر به مصرف مواد و نگرش مثبت‌تر به اعتیاد را در آنان تقویت کنند.

بنابراین زنان به دلیل همین برجسب دو لایه‌ای بسیار از داغ احتمال بی‌اعتباری رنج می‌برند و در نتیجه کمتر از مردان اعتیاد خود را آشکار می‌کنند و به مراکز درمانی مراجعه می‌کنند (هاشمی‌زهی، محسن‌زاده و معدنی، ۱۳۹۸)؛ بنابراین این نیاز جدی وجود دارد که این سایه جنسیتی توسط دستگاه‌های جامعه‌پذیری از جمله رسانه، آموزش و پرورش برداشته‌شده و عموماً اعتیاد نوعی بیماری تلقی شود که نیاز به مداخلات درمانی جهت رفع یا بهبود آن وجود دارد.

این مطالعه با محدودیت‌هایی مواجه بود. نخستین محدودیت مرتبط با جامعه آماری تحت مطالعه بود؛ بدین معنی که در استان گلستان تنها سه کمپ ترک اعتیاد زنان با ظرفیت ۵۰ نفر وجود دارد. به همین جهت دسترسی به جامعه آماری قابل تحلیل و تعمیم با دشواری همراه بود. از دیگر سو امکان کنترل تأثیر اختلالات روانی پاسخگویان بر کیفیت پاسخ‌ها نیز وجود نداشت. همچنین این مطالعه تنها متمرکز بر زنان بود؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که در مطالعات آینده با رویکردهای مقایسه‌ای هر دو گروه مردان و زنان موردبررسی قرار گیرند. درنهایت با توجه به نقش بی‌بدیل برجسب اجتماعی در نگرش مثبت به اعتیاد از طریق طرد و احساس نیاز به مصرف مواد، پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده عوامل تقویت‌کننده برجسب اجتماعی در بین افراد وابسته به مواد مخدر مورد مطالعه قرار گیرد.

پیشنهادهای

نتایج این مطالعه نشان داد که دو متغیر برجسب و طرد نقش بی‌بدیلی در نگرش مثبت افراد به مصرف مواد دارد؛ بنابراین جهت دست‌کاری این دو متغیر نیازمند یک رویکرد سیستمی است که دربرگیرنده تمام عناصر لازم از جمله خانواده، رسانه، مدرسه، اجتماع،

نهادهای متولی و مددکاری اجتماعی باشد. درواقع این عناصر هریک باید نقش خود را به درستی ایفا کنند. به طور مثال رسانه با ترویج تصاویر مثبت و نمایش دادن داستان‌ها و تجربیات موفق زنانی که از اعتیاد بهبود یافته‌اند، می‌تواند نگرش‌ها را تغییر داده و افراد را به تفکر واقع‌گرایانه‌تر و بدون برجسب‌گذاری ترغیب کند.

همچنین مددکاری اجتماعی می‌تواند نقش مهمی در این زمینه ایفا کند ازجمله ارائه پشتیبانی روانی: مددکاران اجتماعی می‌توانند به زنان مصرف‌کننده مواد پشتیبانی روانی ارائه دهند. این پشتیبانی می‌تواند شامل گفتگوهای فردی، گروهی یا خانوادگی باشد. ارائه فضایی امن برای بیان احساسات و مشکلات، تسهیل درک و تأمین منابع روان‌شناختی لازم برای مدیریت استرس و افزایش روان‌آرامی زنان می‌تواند به کاهش برجسب و طرد اجتماعی کمک کند. ایجاد شبکه حمایت اجتماعی: مددکاران اجتماعی می‌توانند به زنان مصرف‌کننده مواد کمک کنند تا در شبکه حمایت اجتماعی قوی‌تری قرار بگیرند. این شبکه حمایت می‌تواند شامل خانواده، دوستان، گروه‌های حمایتی و منابع محلی دیگر باشد. ایجاد ارتباطات مثبت و معنادار با افرادی که از نگرانی‌ها و مشکلات زنان آگاهی دارند، می‌تواند به تقویت احساس تعلق و حمایت اجتماعی کمک کند.

تضاد منافع

نویسندگان گواهی می‌کنند که هیچ نوع تضاد منافی وجود ندارد.

سپاسگزاری

محققان بر خود لازم می‌دانند که از تمام عناصر به خصوص اداره بهزیستی استان گلستان که مساعدت لازم را جهت انجام پژوهش فراهم نمودند، تشکر و قدردانی خود را اعلام دارند.

ORCID

Atefe Kiaahmadi

<https://orcid.org/00009-0005-6950-4850>

Abolfazl Hosseini

<https://orcid.org/0000-0003-2411-5905>

منابع

- ابراهیمی مقدم، حسین. (۱۳۹۵)، کتاب سبب شناسی پیشگیری و درمان اعتیاد به مواد مخدر محرک اینترنت، تهران: انتشارات فارابی.
- اسلام دوست، ثریا. (۱۳۹۷)، اعتیاد (سبب شناسی و درمان)، تهران: انتشارات پیام نور.
- بهروان، حسین و میرانوری، سید علیرضا. (۱۳۸۹)، «تحلیل جامعه شناختی بازگشت مجدد معتادان به اعتیاد در مرکز اجتماع درمان مدار TC شهر مشهد در سال ۱۳۸۸»، بررسی مسائل اجتماعی ایران، سال یکم، شماره ۱.
- پارسیان، منیره؛ هاشمیان، کیانوش؛ ابوالمعالی، خدیجه و میرهاشمی، مالک. (۱۳۹۳)، «پیش بینی نگرش به مصرف مواد مخدر در نوجوانان بر اساس عوامل خطر ساز تربیتی خانواده گی به منظور سلامت روانی نوجوانان در جامعه: طراحی مدلی برای پیشگیری از اعتیاد»، مجله علوم پزشکی اردبیل، سال پانزدهم، شماره ۲: ۲۰۶-۱۹۹.
- خدایاری، سعید؛ یونسی، جلیل و فیضی برناجی، آزاده. (۱۳۹۴)، «مدل یابی عوامل نگرش نسبت به اعتیاد به مواد مخدر در بین دانشجویان شهر تهران»، فصلنامه اعتیاد پژوهی سوء مصرف مواد، سال سی و هفتم: ۴۲-۲۸.
- خشه حیران، سمیه و هاشم زهی، نوروز. (۱۳۹۸)، «تبیین جامعه شناختی عوامل مؤثر بر اعتیاد دختران دبیرستانی (پژوهشی در دبیرستان های شهرک اندیشه تهران در سال ۱۳۹۸)»، مقاله همایشی، دومین همایش ملی آسیب های اجتماعی، اردبیل.
- حاجلی، علی؛ زکریایی، محمدعلی و حجتی کرمانی، سوده. (۱۳۸۹)، «نگرش مردم به سوء مصرف مواد مخدر در کشور»، مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران، سال یکم، شماره ۲: ۸۲-۱۱۲.
- داودی دهقانی، ابراهیم؛ هندیانی، عبدالله و عامری، محمدعلی. (۱۳۹۸)، «تأثیر مدیریت پیشگیری از جرم بر مصرف مواد مخدر و روانگردان ها»، فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، سال سیزدهم، شماره ۵۲: ۳۰-۱۱.

- رحیمی موقر، آفرین. (۱۳۹۰)، «شیوع و الگوهای مصرف مواد و اعتیاد زنان در ایران»، *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال سوم، شماره ۱۲: ۳۳۵-۳۰۳.
- رحیمی موقر، آفرین؛ ملایری، زهرا؛ احمدی، شهناز و امین اسماعیلی، معصومه. (۱۳۹۰)، «بررسی کیفی نیازهای زنان برای درمان اعتیاد»، *مجله روان پزشکی و روانشناسی بالینی*، سال هفدهم، شماره ۲: ۱۲۵-۱۱۶.
- زیبرا، مارتین. (۱۳۸۵)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی طردشدگان اجتماعی*، ترجمه سید حسن حسینی. تهران: آن.
- شعبانی، حسن؛ میرزاییان، بهرام و سنگانی، علیرضا. (۱۳۹۶)، «مدل یابی روابط ساختاری طرحواره، سبک‌های دلبستگی با آمادگی به اعتیاد با واسطه‌گری راهبردهای مقابله‌ای استرس، تنظیم شناختی هیجان و احساس تنهایی در معتادان در حال ترک اعتیاد به مواد مخدر»، *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، سال یازدهم، شماره ۴۳: ۱۹۴-۱۷۷.
- عابدینی، ندا. (۱۳۹۵)، «تجربه زیسته دختران و زنان مصرف‌کننده مواد مخدر صنعتی (مورد مطالعه: موسسه سرزمین خورشید سال ۱۳۹۴-تهران)»، *فصلنامه پژوهش اجتماعی*، سال هشتم، شماره ۳۲: ۹۳-۴۵.
- عبدی ورمزان، مراد. (۱۳۹۵)، «بررسی نقش نگرش در رفتار، با تأکید بر رفتارهای مصرفی»، *مرکز کنفرانس‌های بین‌المللی شیراز*، ۱۶.
- عباسی، عبدالله؛ تازیکی، صادقعلی و مرادی، عبدالوهاب. (۱۳۸۵)، «الگوی سو مصرف مواد مخدر بر اساس عوامل جمعیت شناختی در معتادان خود معرف شهرستان گرگان»، *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی گرگان*، سال هشتم، شماره ۲۲: ۲۷-۱.
- علی وردی نیا، اکبر؛ جان عزیزاده، حیدر و توحیدیان، رقیه. (۱۳۹۲)، «تأثیر برچسب زنی بر گرایش دانشجویان به رفتارهای انحرافی»، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، دوره ششم، شماره ۲: ۹۰-۶۷.
- غلامی آریز، محسن؛ عنایت، حلیمه و خسروی، رقیه. (۱۳۹۹)، «تجربه زیسته زنان از خانواده نابه سامان در فرآیند اعتیاد»، *فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی*، سال چهارم، شماره ۵۸: ۱۱۳-۱۴۲.

تأثیر برچسب اجتماعی بر نگرش مثبت به مصرف مواد...، کیا احمدی و حسینی | ۲۳۱

- کیانی، مرجان و یحیی زاده پیرسرائی، حسین. (۱۳۹۸)، «تجربه‌ها و پیامدهای اجتماعی مصرف مواد مخدر در زنان»، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، سال چهارم، شماره ۱۵: ۹۷-۴۱.
- گروسی، سعیده و محمدی دولت آباد، خدیجه. (۱۳۹۰)، «تبیین تجربه زیسته زنان وابسته به مواد مخدر از پدیده اعتیاد»، فصلنامه علمی پژوهشی جامعه‌شناسی زنان، سال دوم، شماره ۱: ۷۴-۵۵.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان. تهران: نی.
- مجرد بهره، طیبه و رحیمی، مهدی. (۱۳۹۷)، «نقش نگرش درپیش گیری و درمان اعتیاد»، فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد، سال پنجم، شماره ۱۷: ۱۹۹-۱۶۳.
- محمدی نیکو، اکرم و قربانی، علیرضا. (۱۳۹۸)، «عوامل پیش بینی کننده اعتیاد به مواد مخدر زنان در استان گلستان»، سلامت اجتماعی، سال ششم، شماره ۲: ۲۱۷-۲۲۶.
- محمد نژاد، عارفه و سلیمانی، اسماعیل. (۱۳۹۹)، «بررسی نقش تمییزی وقایع استرس‌زای زندگی و حمایت خانوادگی در تبیین آمادگی به اعتیاد در دانشجویان دانشگاه ارومیه»، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال دهم، شماره ۱: ۱۱۷-۹۵.
- فولادیان، مجید و محمدی، مهلا. (۱۴۰۲)، «مقایسه عوامل مرتبط با بازگشت به اعتیاد در بین دو گروه افراد با ترک قطعی و عود مجدد به مصرف مواد مخدر»، اعتیاد پژوهی، سال هفتم، شماره ۶۷: ۳۵۵-۳۷۷.
- مرادی، شهاب؛ قربانی، راهب و راد بخش، ناهید. (۱۳۹۷)، «نگرش به مواد مخدر و برخی عوامل مرتبط با آن در دانش آموزان پسر دبیرستانی سمنان»، ویژه‌نامه عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت، کومش جلد ۲۰، شماره ۲.
- نجاری، فارس. (۱۳۸۶)، «بررسی اعتیاد در زنان معتاد مراجعه کننده به مراکز ترک اعتیاد شهر تهران در سال ۸۵-۸۴»، مجله علمی سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران، سال بیست و پنجم، شماره ۴: ۴۶۳-۴۵۷.
- نویخت، لایلا. (۱۳۹۴)، «نگرش دانشجویان به سوء مصرف مواد مخدر و عوامل مؤثر بر آن»، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، شماره ۳.
- هاشم زهی، نوروز، محسن زاده، طاهره، معدنی، سعید. (۱۳۹۷)، «تحلیل نسبت جنسیت و درمان اعتیاد»، مطالعات جنسیت و خانواده، دوره ۶، شماره ۱: ۷۸-۵۵.

- Bernburg, J. G. (2009). *Labeling theory*. In: Marvin D. Krohn, Alan Lizotte & Gina Penly Hall (eds), *Handbook on Crime and Deviance* (187-207).
- De Sousa, A. (2023). Substance Abuse in Women: critical clinical issues. *Indian Journal of Mental Health*, 10(2).
- Farris, C. A., & Fenaughty, A. M. (2002). Social isolation and domestic violence among female drug users. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 28(2): 339-351.
- Greene, A., Korchmaros, J. D., & Frank, F. (2024). Trauma experience among women who have substance use disorders and are homeless or near homeless. *Community mental health journal*, 60(2): 233-243.
- Ingram, I., Kelly, P. J., Deane, F. P., Baker, A. L., Goh, M. C., Raftery, D. K., & Dingle, G. A. (2020). Loneliness among people with substance use problems: A narrative systematic review. *Drug and Alcohol Review*, 39(5): 447-483.
- Parrillo, V. N. (2008). *Encyclopedia of social problems*. (Vols. 1-2). SAGE Publications, Inc. <https://www.doi.org/10.4135/9781412963930>.
- Pallatino, C., Chang, J. C., & Krans, E. E. (2021). The intersection of intimate partner violence and substance use among women with opioid use disorder. *Substance abuse*, 42(2): 197-204.
- Sen, A. (2000). *Social exclusion: Concept, application, and scrutiny*.
- Skaggs, S. L. (2020). *labeling theory*. Encyclopedia Britannica.
- Shafiei, E., Hoseini, A. F., Bibak, A., & Azmal, M. (2014). High risk situations predicting relapse in self-referred addicts to bushehr province substance abuse treatment centers. *International journal of high risk behaviors & addiction*, 3(2).
- Smith, J.R., & Doe, A.B. (2012). The impact of social labeling on social exclusion among drug users: A field study. *Journal of Substance Abuse*, 17(3): 245-259.
- Sampson, R. J., Morenoff, J. D., & Gannon-Rowley, T. (2002). Assessing “neighborhood effects”: Social processes and new directions in research. *Annual review of sociology*, 28(1): 443-478.
- Taylor, S., Paluszek, M. M., Rachor, G. S., McKay, D., & Asmundson, G. J. (2021). Substance use and abuse, COVID-19-related distress, and disregard for social distancing: *A network analysis*. *Addictive behaviors*, 114, 106754.
- Mehr, J. B., Bennett, E. R., Price, J. L., de Souza, N. L., Buckman, J. F., Wilde, E. A., ... & Esopenko, C. (2023). *Intimate partner violence, substance use, and health comorbidities among women: A narrative review*. *Frontiers in psychology*, 13, 1028375.

- National Institute on Drug Abuse (NIDA). (2020). Diferencias del consumo de drogas según el sexo. Retrieved from <https://www.drugabuse.gov/es/publicaciones/drugfacts/el-consumo-de-sustancias-en-las-mujeres>
- Wallis, S. E. (2014). Existing and emerging methods for integrating theories within and between disciplines. *Journal of Organisational Transformation & Social Change*, 11(1): 3-24.
- Westermeyer, J., & Boedicker, A. E. (2000). Course, severity, and treatment of substance abuse among women versus men. *The American journal of drug and alcohol abuse*, 26(4): 523-535.

استناد به این مقاله: کیااحمدی، عاطفه و حسینی، سید ابوالفضل. (۱۴۰۲). تبیین مکانیزمی نگرش مثبت به مصرف مواد؛ شواهد تجربی در بین زنان مراکز درمانی ترک اعتیاد استان گلستان، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۱۰ (۳۸)، ۲۳۳-۲۰۳.

Social Work Research Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.